

ІНСТИТУЦІЙНА СТІЙКІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Тетяна Бевз,

докторка історичних наук, професорка кафедри політології,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»,
головна наукова співробітниця,
Інститут політичних і етнонаціональних досліджень
ім. І. Ф. Кураса НАН України
t.bevez@ukma.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-0129-1925>

ІДЕНТИЧНІСТЬ, КОНСОЛІДАЦІЯ І СТІЙКІСТЬ: ПОЛІТИЧНИЙ КОНТЕКСТ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Війна Росії проти України є визначальним чинником у формуванні сучасної політичної реальності України. В умовах безперервного зовнішнього тиску національна ідентичність і консолідація суспільства стали основними інструментами збереження державного суверенітету та політичної стабільності. Війна змінює політичні процеси, і ці зміни сприяють (чи заважають) розвитку інституційної стійкості держави. Як стверджував Ерік Грейнтенс, по-перше, «стійкість — це чеснота, яка надає людям силу вистояти в тяжкі часи й допомагає стати кращими», по-друге, стійкість визначає результат; по-третє, стійкість — це практика, яку ми вибудовуємо у трагічному світі, де кожен із нас має обмеження

в часі, знаннях і можливостях (Грейтенс, 2022). Попри всі виклики, Україна демонструє високу інституційну стійкість, що ґрунтується на адаптивності, децентралізації, цифровізації, згуртованості суспільства та міжнародній підтримці. Основні ризики — економічна нестабільність, загроза корупції, виснаження ресурсів — потребують постійного моніторингу та реформ.

Після 2014 р., а особливо після повномасштабного вторгнення 2022 р., відбулося значне зміцнення національної ідентичності серед українців. Так, у червні 2024 р. 91 % опитаних громадян України відповіли, що «дуже пишаються» або «скоріше пишаються» своїм українським громадянством (Ідентичність громадян, 2024). Тоді як у 2015 р. таких було 68 %, у 2010 р. — 62 %, у 2000 р. — 62 % (Ідентичність громадян, 2024). Це стало відповіддю на зовнішню загрозу, а також результатом глибоких соціальних та культурних змін. Почуття національної єдності, солідарності й патріотизму стають чинниками підтримки державних інститутів. Зазначимо, що у перші дні повномасштабного вторгнення, коли загроза була максимальною, українська влада зберегла контроль над країною; усі гілки влади — президентська, виконавча, законодавча — продовжили працювати без значних збоїв; однак запровадження воєнного стану значно змінило роботу політичних інституцій; існує напруження між урядом і окремими представниками громадянського суспільства, які критикують владу за корупційні ризики та недостатню прозорість окремих рішень; децентралізація, проведена до війни, допомогла місцевим громадам швидко реагувати на виклики (евакуація, гуманітарна допомога, відновлення інфраструктури); ефективно військове управління та реформи (стандарти НАТО, цифровізація), гнучкість командування забезпечили високу боєздатність армії та швидку адаптацію до нових умов ведення війни; потужний волонтерський і міжнародний тил (забезпечення армії дронами, бронетехнікою, супутниковими технологіями).

На початку повномасштабного вторгнення в лютому 2022 р. опитування зафіксували значне підвищення довіри до всіх державних інституцій, що свідчило про зростання оптимізму щодо можливих змін. Однак цей підйом виявився нетривалим, і вже з травня 2022 р. до жовтня 2023 р. простежується зниження довіри до інститутів центральної влади в Україні, за винятком військових. Так, з 91 % до 76 % стало менше тих, хто довіряє президенту, з 74 % до 39 % — уряду, з 58 % до 21 % — парламенту (Динаміка сприйняття, 2023). У листопаді 2024 р. (дані було зібрано через онлайн-анкети, проведені компанією Research.ua LLC) респонденти оцінювали довіру до різних інституцій за 7-бальною шкалою Лайкерта, де 1 означало «Зовсім не довіряю», а 7 — «Повністю довіряю». Найвищий рівень недовіри спостерігався до державного апарату та чиновництва (81,3 %), парламенту (75,4 %), судової системи (74,9 %) і виборчих комісій (69,8 %) (Таміліна, 2024). Дещо нижчий, але все ж значний рівень недовіри було зафіксовано щодо уряду (62,7 %) та місцевого самоврядування (61,0 %) (Таміліна, 2024). Натомість, захисні установи мали порівняно нижчий рівень недовіри: 48,8 % респондентів висловили недовіру до поліції, і лише 13,1 % — до армії (Таміліна, 2024). Згідно з результатами опитування, 74,2 % респондентів не вірять у здатність української влади та політиків забезпечити політичну стабільність у країні (Таміліна, 2024). Крім того, 75,6 % сумніваються в дотриманні верховенства права, а 83,5 % висловлюють скептицизм щодо можливості зменшення корупції (Таміліна, 2024). Трохи нижчий, але все ж значний рівень недовіри спостерігається щодо забезпечення чесних і прозорих виборів (68,9 %), збереження свободи слова (69 %) та забезпечення національної безпеки (55,5 %) (Таміліна, 2024). Однак ця недовіра не зменшує прагнення українців до демократії та їх віри в Україну як незалежну державу. Це свідчить про те, що низький рівень довіри до інститутів не ставить під сумнів легітимність демократичного режиму в країні.

У ситуації війни консолідація нації та політичних інститутів є важливим чинником забезпечення стабільності. Російська агресія продемонструвала, наскільки важливою є здатність держави об'єднувати своїх громадян, політичні еліти, різні соціальні групи в єдину націю, готову до опору. В умовах війни підтримка єдності і внутрішнього миру є необхідною для зміцнення інституційної стійкості. Важливим чинником є те, як відбувається процес консолідації в умовах внутрішніх викликів (переміщення населення, економічна криза) і зовнішнього тиску.

Корупцію вважають найбільш серйозною проблемою для України після початку повномасштабної війни, і таку думку поділяють 89 % громадян (Стан корупції, 2023). При цьому політична корупція є найбільш поширеним і небезпечним її проявом, про що заявляють 81 % опитаних (Стан корупції, 2023). Хоча громадське сприйняття рівня корупції покращилося, 94 % респондентів усе ж вважають, що корупція є дуже поширеною в усіх сферах життя країни (Стан корупції, 2023). Крім того, більшість людей переконані, що рівень корупції зріс із початку війни, ніж тих, хто вважає, що він зменшився, що свідчить про значний розрив у суспільних оцінках цієї проблеми (Стан корупції, 2023).

Таким чином, можемо констатувати, що політичний контекст української державності в умовах війни є стійким, але складним, оскільки централізація влади допомагає оперативно ухвалювати рішення; війна консолідувала політичну еліту навколо спільної мети — перемоги; євроінтеграція залишається стратегічним вектором. Однак є серйозні проблеми з виборчими процесами та майбутнім балансом влади; є ризики корупції, необхідність глибших реформ і потреба у сильній післявоєнній політиці для відновлення країни. Українська політика зараз проходить надскладне випробування, але стійкість державності та підтримка суспільства дають підстави для оптимізму.

Внутрішня політична стабільність (підкріплена ідентичністю та консолідацією) допомагає Україні досягати зовнішньої підтримки. Вивчення того, як національна ідентичність, консолідація та інституційна стійкість взаємодіють між собою в умовах війни, може дати нові розуміння не лише для політичної науки, а й для практичної політики, зокрема в розбудові стійких демократичних інститутів у післявоєнний період. Враховуючи динамічність ситуації в Україні, ця тема залишається надзвичайно актуальною для подальших політичних досліджень.

Список використаних джерел

- Грейтенс, Е. (2022). Стійкість: тяжко виборена мудрість для ліпшого життя (Пер. з англ. О. Тільна). Вид-во «Ранок»; Фабула.
- Ідентичність громадян України: тенденції змін (червень 2024 р.). (2024, Липень, 24). Центр Разумкова. <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/identychnist-gromadian-ukrainy-tendentsii-zmin-cherven-2024r>.
- Динаміка сприйняття напрямку справ в Україні та довіри до окремих інституцій між травнем 2022 року та жовтнем 2023 року. (2023, Жовтень 31). Київський міжнародний інститут соціології. <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1321&page=1>.
- Таміліна, Л. (2024, Грудень 24). Чи довіряють українці демократичним інститутам? Інституційна впевненість і демократія на тлі війни в Україні. Вокс Україна. <https://voxukraine.org/chy-doviryayut-ukrayintsi-demokratychnym-instytutam-instytutsijna-vpevnenist-i-demokratiya-na-tli-vijny-v-ukrayini>.
- Стан корупції в Україні 2023: сприйняття, досвід, ставлення. (2023, Липень 26). USAID. <https://engage.org.ua/stan-koruptsii-v-ukraini-2023-spriyniattia-dosvid-stavlennia>.